

HODNOTENIE DOPADOV REVITALIZAČNÝCH OPATRENÍ

Prieskum CRVS

Centrum pre rozvoj verejnej spravy (CRVS) uskutočnilo prieskum, ktorého cieľom bolo konkretizovať a špecifikovať dopady revitalizačných opatrení s dlhším časovým odstupom. Dotazníkový prieskum s 28 otázkami bol zrealizovaný medzi starostami/primátormi 485 obcí/miest zapojených do Programu revitalizácie a integrovaného manažmentu povodí SR v čase 9.12.2013 - 10.1.2014. CRVS získalo od starostov obcí 261 odpovedí, čo predstavuje 54% návratnosť. Ambíciou bolo zozbierať a vyhodnotiť konkrétne dáta o dopade revitalizačných opatrení na výskyt a priebeh povodní, riziko sucha, sociálno-ekonomických dopadov, biodiverzitu, prínos v nemateriálnej oblasti, ako aj dáta o údržbe a rozvoji revitalizačných opatrení na úrovni obcí.

Prieskum sa uskutočnil v nadväznosti na úsilie Nadácie na podporu občianskych aktivít (NPOA) zhodnotiť prínos *Programu revitalizácie krajiny a integrovaného manažmentu povodí SR* realizovaný v rokoch 2010-2012 (ďalej len „Program“) prostredníctvom prieskumu medzi starostami cieľových obcí. Výsledky minuloročného prieskumu NPOA prezentovala pri príležitosti Medzinárodného dňa vody v marci 2013 na tlačovej konferencii v Košiciach za účasti starostov. Prezentované názory starostov vtedy potvrdili jednoznačný záujem a potrebu obcí v budovaní revitalizačných opatrení pokračovať¹.

Závery prieskumu

Dva roky od vybudovania revitalizačných opatrení v obciach je možné potvrdiť:

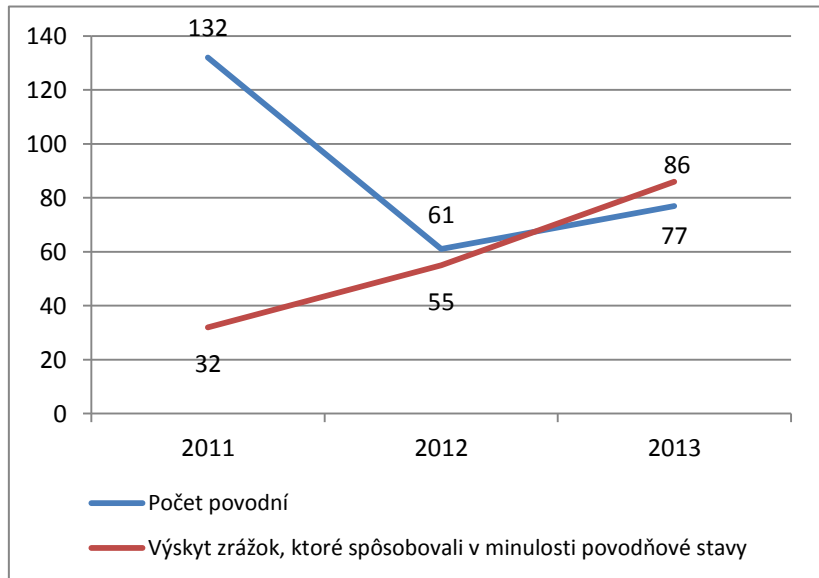
- Viac ako štyri pätiny starostov sa vyslovilo, že revitalizačné opatrenia zmiernili v ich obci priebeh povodňových vln, prípadne povodni zabránili.** Starostovia obcí, v ktorých sa opatrenia realizovali, uviedli za roky 2011, 2012 a 2013 údaje, ktoré hovoria o poklese počtu povodní v roku 2012 a 2013 oproti roku 2011, napriek tomu, že rok 2011 bol z daných rokov najsuchší.
- V obciach, kde sa od vybudovania opatrení vyskytli nadmerné zrážky, sa priemerné škody zapríčinené povodňami znížili až o 4/5.** Investícia do revitalizačných opatrení by sa tak obciam mohla vrátiť už za 2-3 roky s výdatnými zrážkami.
- Vyššie 60% starostov ocenilo pozitívny vplyv na pôdnu vlhkosť a zásoby podzemnej vody,** čo jasne potvrdilo prínos opatrení pri predchádzaní vysušovaniu krajiny.
- Starostovia vo väčšine deklarovali skúsenosť s pozitívnym vplyvom revitalizačných opatrení** v hospodárskej (napr. protipožiarna funkcie či rozvoj poľnohospodárskej/lesnej produkcie), sociálnej (zapojenie dlhodobo nezamestnaných, zvýšenie pocitu bezpečia) a kultúrnej (skrášlenie okolia a oddych) oblasti.
- Tri štvrtiny starostov považuje za potrebné dobudovať v ich katastroch dvoj a viacnásobok revitalizačných opatrení v porovnaní s rozsahom už vybudovaných opatrení.**

¹ http://www.npoa.sk/uploads/File/pdf-doc/prieskum-brozura_2013mar20.pdf

Stručné vyhodnotenie

Výskyt povodní. Odpovede starostov, ktorí vyplnili dotazník, naznačujú, že počet povodní v obciach s vybudovanými revitalizačnými opatreniami, v rokoch 2012 a 2013 oproti roku 2011 výrazne klesol a to napriek

tomu, že v roku 2011 bol na území SR z uvedených rokov najnižší ročný úhrn zrážok (656, 747 a 864 mm).² Relatívne nízky počet povodní v roku 2013, ktorý bol zrážkovo mierne nadpriemerný (za priemerný ročný úhrn zrážok na Slovensku sa uvažuje 751 mm) spochybňuje oprávnenosť najčastejšej námietky, že povodne sa nevyskytli preto, lebo bolo sucho. Ročný úhrn zrážok nehovorí veľa o výskyte privalových zrážok,

ktoré sú častou príčinou povodní v horných častiach tokov, kam bol Program revitalizácie krajiny a integrovaného manažmentu povodí primárne v rokoch 2011 a 2012 nasmerovaný.

Povodne sa vo zvýšenej miere môžu vyskytovať pri extrémnych výkyvoch počasia, ale práve kritici programu z akademického prostredia bagatelizovali vplyv privalových dažďov na vznik povodní, pretože zasahujú „relatívne malé územie.“³ Z tých starostov, ktorí odpovedali na otázku, či sa od vybudovania revitalizačných opatrení v katastri ich obce/mesta vyskytli také zrážky, ktoré podľa ich odhadu v minulosti spôsobili povodňové stavy, viac ako polovica odpovedala kladne. Starostovský odhad výskytu zrážok spôsobujúcich povodne úmerne zodpovedá nameraným zrážkovým úhrnom v jednotlivých rokoch.

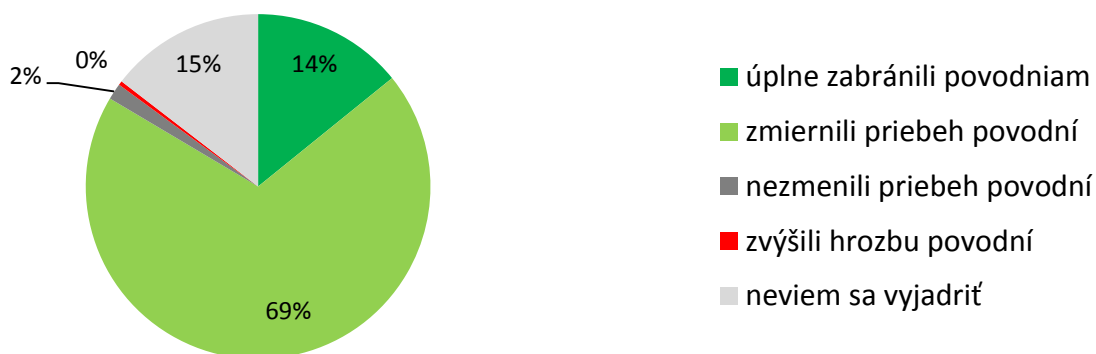
Vplyv revitalizačných opatrení na riziko povodní. Odpovede starostov naznačujú, že sa u nich síce zrážky zvyčajne spôsobujúce povodne v ich katastroch vyskytli, ale **vybudovanie vodozádržných opatrení mimoriadne priaznivo ovplyvnilo odtokové pomery v katastri, takže v mnohých obciach došlo zmierneniu priebehu povodní alebo k ich úplnému zabráneniu.** Svedectvo presvedčivého počtu starostov o zmiernení priebehu povodní dáva pádnu odpoveď kritikom, ktorí tvrdili, že program „nepripieva k protipovodňovej ochrane krajiny“⁴ a kritizovali i finančnú efektívnosť programu.

² http://www.dmc.fmph.uniba.sk/public_html/climate/RHurbanovo.htm

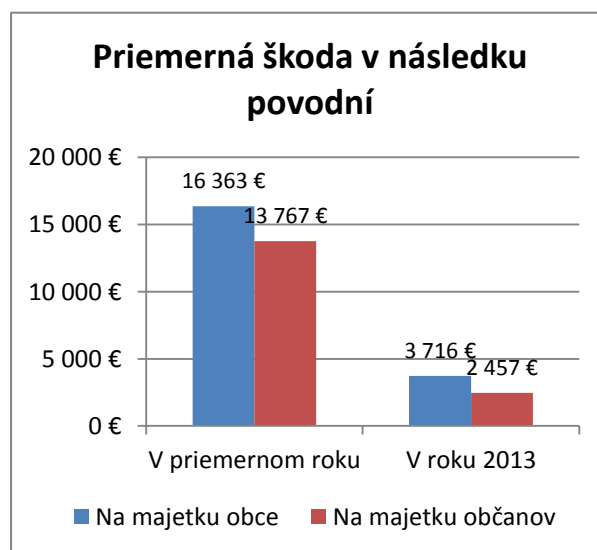
³ Kolektív autorov z akademického prostredia, Konceptia a realizácia Programu revitalizácie krajiny a integrovaného manažmentu povodí SR, *Vodohospodársky spravodajca 3-4, 2012, str. 12*

⁴ Tamže, str. 13

Aký vplyv mali revitalizačné opatrenia pri obdobných zrážkach ako v minulosti v katastri Vašej obce?

Náklady na odstraňovanie povodňových škôd. Keďže revitalizačné opatrenia boli budované najmä v obciach s vysokým rizikom povodní, priemerné ročné škody na majetku obce a občanov dosahovali podľa starostov v minulosti vyše 30 000 €. V obciach, kde sa od vybudovania opatrení vyskytli zrážky, ktoré v minulosti spôsobovali povodne, dosiahli v roku 2013 priemerné škody spôsobené povodňami dosahovali len vyše 6 000 €. **Prvé výsledky tak ukazujú, že revitalizačné opatrenia môžu znížiť škody zapríčinené povodňami až o 4/5.** Priemerné náklady na vybudovanie revitalizačných opatrení v jednej obci boli 51 422 €.

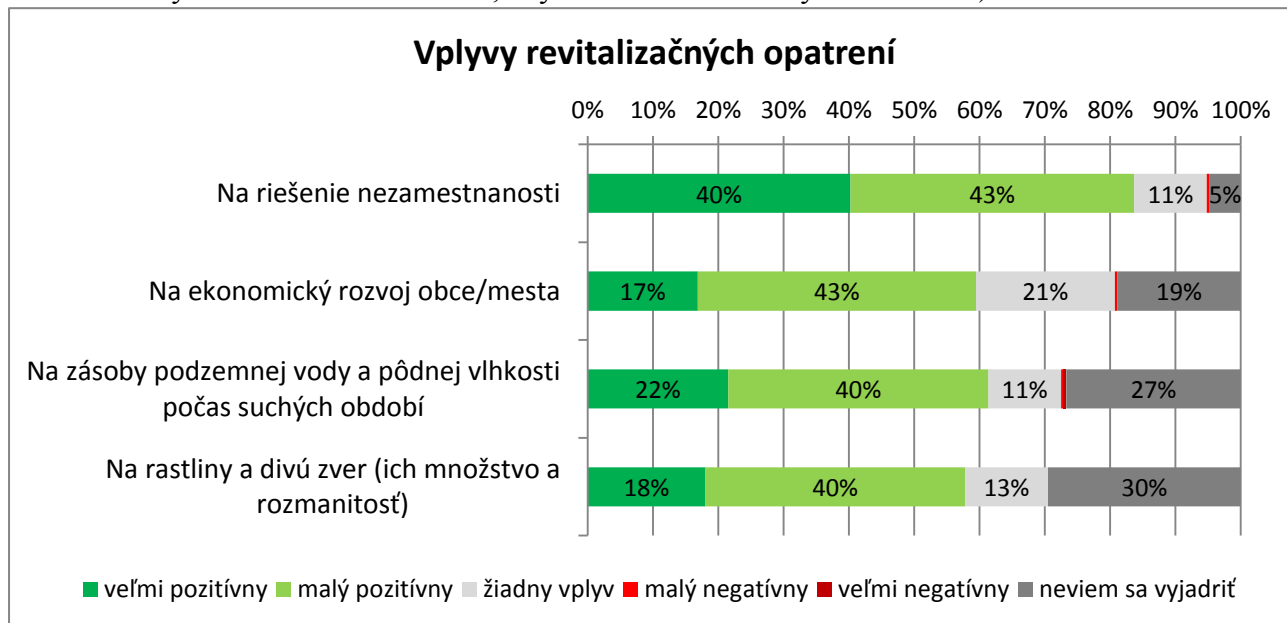

Investícia do revitalizačných opatrení by sa tak obciam mohla vrátiť už za 2-3 roky s výdatnými zrážkami.

Vplyv opatrení na riziko sucha. Sucho všeobecne spôsobuje väčšie hospodárske škody ako povodne. K týmto škodám dochádza nebadanejšie a ťažšie sa vyčíslujú. Možno aj preto u nás nemáme vypracované a neuplatňujeme sofistikované postupy ako suchu čeliť. Európska komisia v jednom zo svojich dokumentov, ktoré odporúčajú využívanie „prírode blízkyh opatrení“ na boj s extrémami počasia, píše: „K opatreniam, ktoré môžu veľkou mierou prispieť k obmedzeniu negatívnych účinkov záplav a súch, patrí zelená infraštruktúra, najmä prírode blízke opatrenia na zadržiavanie vody.“⁵ **Odpovede starostov naznačujú, že vybudované vodozádržné opatrenia majú pozitívny vplyv na pôdnu vlhkosť a zásoby podzemnej vody.**

⁵ Koncepcia na ochranu vodných zdrojov Európy 2.4., EK, COM/2012/0673 final, 14.11.2012;

Dopad opatrení na sociálnu situáciu v obci. Starostovia mimoriadne pozitívne hodnotili vplyv revitalizačných opatrení vykonávaných miestnymi silami na riešenie nezamestnanosti v obci. Pri hodnotení konkrétnych vplyvov na sociálnu situáciu v obci najviac rezonovalo zapojenie dlhodobo nezamestnaných do života obce, ale vysoko boli hodnotené i ostatné podobné aspekty práce, užitočnosti, „hrdosti na dielo svojich rúk,“ bezpečia, súdržnosti a pod. (zvýšenie zamestnanosti – 92, zvýšenie pocitu bezpečia medzi obyvateľmi – 128, zapojenie dlhodobo nezamestnaných do života obce – 174, zvýšenie súdržnosti obyvateľov – 55).

Dopady na ekonomický rozvoj obce. Európska komisia tvrdí, že „zelená infraštruktúra je úspešne odskúšaný prostriedok získavania ekologických, ekonomických a sociálnych benefitov prostredníctvom prírody blízkyh riešení... mnohé z nich vytvárajú miestne pracovné príležitosti.“⁶ Ďalšie bloky otázok sa zamerali práve na tieto aspekty programu revitalizácie. **Starostovia hodnotili vplyv revitalizačných opatrení na ekonomický rozvoj ich obce mierne až veľmi pozitívne.** Rozmenené na drobné: prekvapil vysoký počet obcí (70 obcí) ktoré uviedli, že zadržiavanie vody u nich plní protipožiarne funkcie; 39 obcí podľa odpovedí starostov zaznamenalo zvýšený rozvoj poľnohospodárskej/lesnej produkcie; 38 obcí zvýšenie kvality/organického obsahu v pôde; 38 obcí využíva zadržanú vodu ako úžitkovú; 36 obcí hlásilo zvýšené vytváranie biomasy; v 22 obciach opatrenia prispeli k rozvoju agroturistiky; v 12 obciach zaznamenali zhodnotenie pôdy vo forme zvýšenia cien pozemkov (aj objektov, ktoré boli v minulosti zatápané/podmáčané a teraz ich možno využívať napr. na výrobu). Medzi ďalším dopadmi uvádzanými obcami sú protierózne účinky, znížené náklady na čistenie potoka od nánosov, skutočnosť, že dotačné peniaze boli využité v obci pre občanov cez občanov, krajnotvorba.

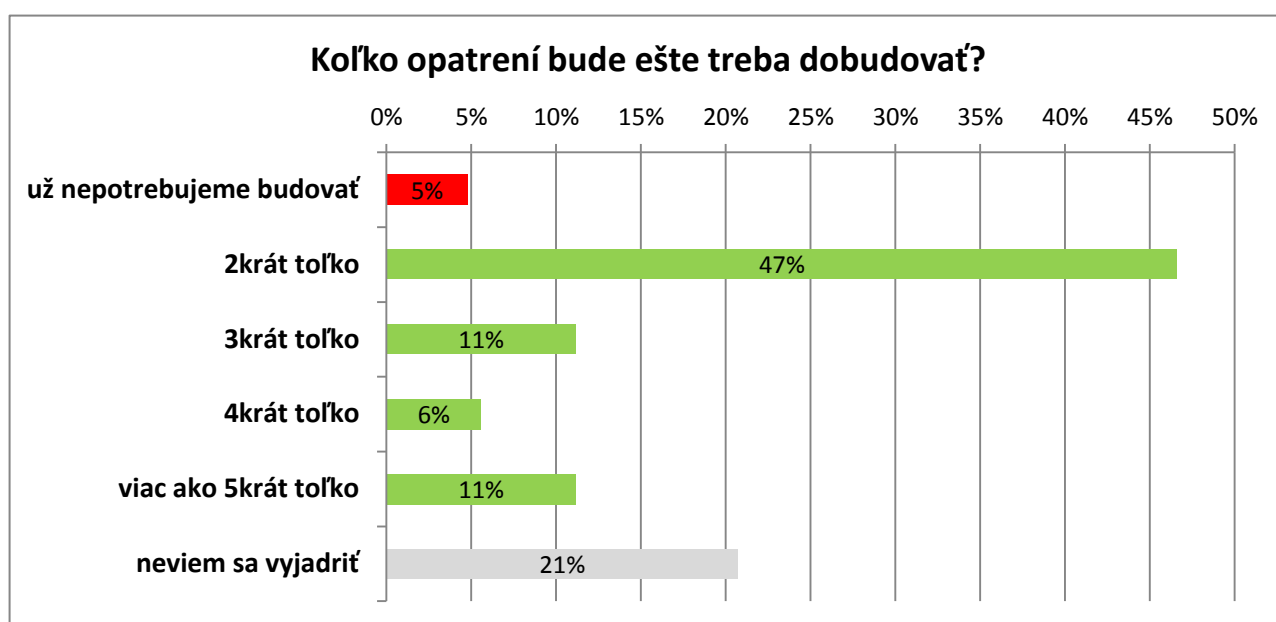
Vplyv opatrení na obnovu biodiverzity. V dokumentoch EK sa v súvislosti s prírodou blízkyh metódami zadržiavania vody často skloňuje slovo biodiverzita.⁷ **Starostovia hodnotili vplyv**

⁶ Zelená infraštruktúra – Zvyšovanie prírodného kapitálu Európy, COM(2013) 249 final, EK, 6.5.2013, 1.2.

⁷ vid' napr. Zelená infraštruktúra – Zvyšovanie prírodného kapitálu Európy, COM(2013) 249 final, EK, 6.5.2013

revitalizačných opatrení na množstvo a rozmanitosť rastlín a divej zveri v ich katastri mierne až veľmi pozitívne. V tejto jednej otázke ani jeden zo starostov nehlásil negatívny vplyv. Jeden trefne poznamenal, že vidí pozitívum v tom, že nepokračovala degradácia. Konkretizovanie účinkov vodozádržných opatrení dopadlo jednoznačnejšie ako v predchádzajúcom bloku (aj keď sa objavili ojedinelé záporné hodnotenia), pričom starostovia si všimli najmä nárast počtu miest, ktoré zver začala využívať ako napájadlá. Viacerí osobitne uviedli, že zaznamenali zvýšený výskyt vysokej a diviačej zveri a takisto zvýšený výskyt a hniezdenie vodného vtáctva, výskyt drobnej zveri, ktorá sa na daných miestach predtým nevyskytovala, zachovanie vody pre faunu a flóru i v čase sucha a pod.

Prínos opatrení pre život v obci. **Odpovede starostov naznačujú, že v nemateriálnej oblasti vodozádržné opatrenia najmä skrášlili a zatraktívili ich okolie** (139 obcí), prispeli k možnostiam rekreácie (55 obcí), ale vysoko hodnotili ich náučnú hodnotu (82 obcí) a z nich vyplývajúce impulzy pre inovácie (66 obcí). Vysoké ohodnotenie starostovia udelili zlepšeniu spolupráce medzi vodohospodármi (59 obcí), z čoho vyplýva, že budovanie vodozádržných opatrení zďaleka nemusí byť kameňom úrazu medzi miestnou samosprávou a vodohospodármi.

Stupeň dobudovania revitalizačných opatrení. Za 18 mesiacov fungovania Programu bolo podľa údajov realizátorov vytvorených cca 100.000 vodozádržných prvkov. Vytvorená bola vodozádržná kapacita cca 10 miliónov metrov kubických. Toto predstavuje len 4 percentá z celkového zámeru vytvoriť vodozádržné opatrenia na zadržanie 250 miliónov metrov kubických vody počas pôvodne predpokladanej 10-ročnej implementácie programu. **S množstvom vybudovaných opatrení je spokojných len veľmi málo starostov. Väčšina z tých, ktorí sa k otázke vyjadrili, naznačovali potrebu vybudovania dvojnásobného počtu opatrení**, mnohí indikovali potrebu dobudovania aj viac ako dvojnásobného počtu. Podľa starostov je teda stále čo budovať a to najmä preto, lebo vodozádržné opatrenia neboli vybudované vo všetkých častiach katastra (165 obcí). Podľa spresnenia niektorých starostov opatrenia v ich prípadoch neboli vybudované v intravilánoch obcí,

ale ani v extravilánoch na drobných tokoch a v jarkoch, suchých väčšinu roka, ktoré sa však v čase privalových dažďov menia na riavy. Treba tiež dobudovať iné typy opatrení (98 odpovedí). Starostovia najčastejšie volali po suchých poldroch a záchytných nádržiach (ktoré by zároveň slúžili ako zásobárne požiarnej a inej vody) nad obcami, ale i po agrotechnických a vegetačno-technickými opatreniach, zabránení privádzaniu dažďovej vody do obce po lesných cestách (zvážniciach) a pod.

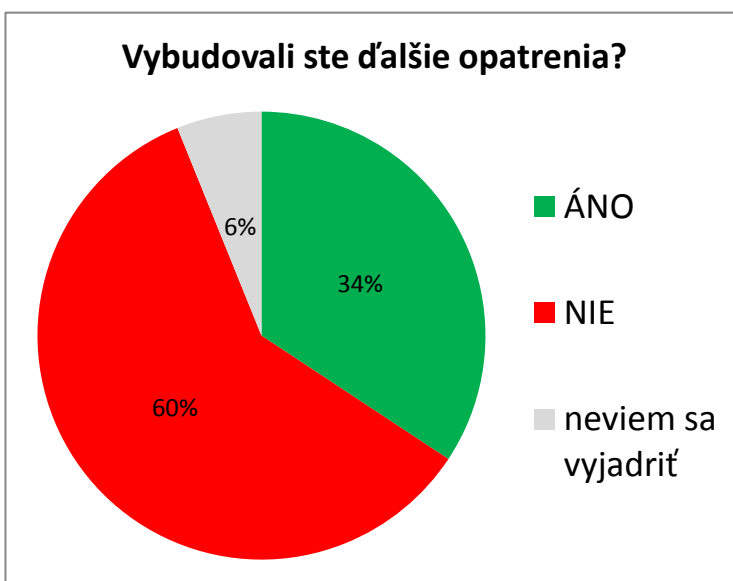
Údržba revitalizačných opatrení.

Údržba revitalizačných opatrení sa považovala za slabé miesto Programu najmä preto, že mala byť zabezpečovaná a financovaná z rozpočtu samotných obcí. Na otázku o frekvencii vykonávanej údržby drvivá väčšina starostov deklaruje, že sa o vybudované vodozádržné opatrenia starajú, aj keď väčšinou len vtedy, keď si vyžadujú opravu. Veľká väčšina obcí si údržbu zabezpečuje svojpomocne (203), v niektorých obciach sú opatrenia vybudované externými firmami ešte v záruke (26), viacerí tiež deklarujú, že opatrenia fungujú bezúdržbovo (45).

Rozvoj revitalizačných opatrení.

Po pilotnom a dvoch realizačných projektoch sa vláda SR rozhodla v realizácii programu revitalizácie a integrovaného manažmentu nepokračovať. Podľa odpovedí starostov sa však niektoré obce rozhodli budovať vodozádržné opatrenia podľa svojich možností aj bez vládnej podpory naďalej (84 obcí oproti 149 obciam, ktoré po skončení PRK-u nevybudovali ďalšie vodozádržné opatrenia), hoci tieto možnosti sú výrazne obmedzené nedostatkom financií. Niektorí starostovia tento stav potvrdili aj v komentároch, keď napísali „chceme a potrebujeme, ale nemáme prostriedky.“

Obce najčastejšie spomínajú budovanie odrážok na cestách, ale i budovanie zasakávacích pásov a jám, nádrží a malých zdrží, ako i opatrenia, ktorých cieľom nie je zadržiavanie vody (čistenie a udržiavanie priekop, kosenie a pod.) ako to bolo v programe revitalizácie. Len minimum (9 obcí) pri tejto otázke deklarovalo, že nepotrebujú budovať ďalšie

opatrenia. Dostali sme tiež zaujímavú zmienku o tom, že po pozitívnych skúsenostiach s obcou budovanými vodozádržnými opatreniami, niektorí individuálni vlastníci si na svojich súkromných pozemkoch začali budovať opatrenia na zachytávanie dažďovej vody a jej využívanie na závlahy a iné účely.

Program revitalizácie krajiny a integrovaného manažmentu povodí SR

Do budovania revitalizačných opatrení bolo v období od októbra 2010 do marca 2012 zapojených 485 obcí a miest. Prostredníctvom zákona o službách zamestnanosti Program revitalizácie a integrovaného manažmentu povodí SR vytvoril okolo 7.700 sezónnych pracovných miest pre dlhodobo nezamestnaných (prevažne na 6 mesiacov). Vytvorili okolo 100 tisíc rôznych vodozádržných prvkov v poškodených úsekoch krajiny, najmä však v horných častiach jednotlivých povodí. Tento program schválila vláda na rokovaní 27. októbra 2010 pod názvom *Program revitalizácie krajiny a integrovaného manažmentu povodí SR*. Bol reakciou na opakované katastrofálne povodne v tom istom roku. Program označil zlepšenie zadržiavania dažďovej vody v krajine za hlavný nástroj na riešenie problémov ekosystémov, ale najmä zníženia rizík povodní, sucha a erózie. Proti programu sa časom postavila časť odbornej vodohospodárskej obce. Súčasná vláda sa rozhodla v programe nepokračovať.